

uvid v menjavo pogledov na stvari. Avtor ugotavlja, da potreba po branju izhaja tako iz človekove želje po obvladovanju praktičnih veščin kot tudi iz želje po spoznavanju in razumevanju samega sebe in okolja, v katerem živi. »S pomočjo spoznanj, pridobljenih ob branju, človek lažje razume ter aktivno sprejema zakonitosti družbe ter svoje mesto v njej; z osebnim prispevkom tudi sodeluje pri njenem razvoju, in to v komunikaciji s seboj in z drugimi.« Štiri glavne cilje biblioterapije Špoljar povzema takole:

- izboljšati sposobnost odziva s spodbujanjem in bogatenjem mentalnih prisposodob in konceptov ter pomagati čustvom, da pridejo na dan,
- povečati razumevanje samega sebe in omogočiti posamezniku, da vrednoti svojo lastno osebnost in se bolj zaveda dožemanja samega sebe,
- povečati zavedanje o medosebnih odnosih,
- razviti večjo usmerjenost k stvarnosti.

Sestavine teh ciljev pa pogosto srečujemo tudi kot splošne bralne cilje in/ali posebne cilje posameznih bralcev ob izbranih besedilih.

Vsebinsko bogat zbornik kljub prispevkom o raznolikih vidikih šolskega pouka branja in širše pismenosti ohranja tematsko koherentnost. Vsi prispevki se zavedajo kompleksnosti opismenjevanja v času velikih generacijskih razlik in samosvojesti učencev, ki ne sprejemajo samodejno šolskega izbora besedil, ter se zavzemajo za bolj učinkovit in na učence osredinjen pouk branja in širše pismenosti. Skozi vse prispevke se vleče rdeča nit opozoril o pomenu na učence osredinjene motivacije za branje in razvijanje bralne zmožnosti, na potrebo po upoštevanju učenčevih lastnih bralnih zanimanj in potreb, na nepriljubljenost mnogih obveznih beril, ki jih učenci ne

razumejo, ter večje zanimanje učencev za prostoizborna besedila, ki bi naslavljala njih same in spregovorila o njihovih izkušnjah in problemih. Vsekakor vrsta problemov in vprašanj, o katerih velja razmišljati, da bi dosegli višjo pismenost in večjo priljubljenost branja.

Meta Grosman

PRAVLJIČNE POTI SLOVENIJE

Pravljične poti Slovenije. Družinski izletniški vodnik, Sidarta, 2004

Ukvarjanje z ljudskim izročilom v 21. stoletju je hkrati znamenje tradicije in sodobnosti. Tradicije v smislu nadaljevanja ustnega in pisnega izročila J. Kelemine, I. Grafenauerja, J. Trdina, M. Matičetova, D. Kunaver, L. Zupanc, M. Stanonik, M. Kropelj in številnih drugih. Sodobnosti v smislu posodabljanja ljudskega izročila, primernege današnjemu času in prostoru, bolj v smislu vizualizacije kot pa verbalizacije. Obravnavani družinski vodnik vsebuje predgovor, opis narave Pravljični svet narave, zasnovo vodnika in praktične napotke. Potem sledi sedemdeset stvarnih in literarnih enot. Na koncu vodnika so opombe, viri in literatura, seznam avtorjev fotografij in zemljevidi. Manjka sicer seznam avtorjev ilustracij, vendar so le-ti zapisani ob ilustracijah.

Uvodne besede avtorice družinskega vodnika so nevsiljivo in posredno vzgojne. Uvodne besede znanstvenice Monike Kropelj o Pravljičnem svetu narave predstavljajo naravo kot vir mitov in pripovedi. Avtorica je podrobno predstavila pogoste glavne književne junake oz. pravljlična oz. bajna bitja v (lokalnih) ljudskih pripovedkah: vile (bele žene, gorske deklice; rojenice, gorne žene), gorski in divji mož, velikani in ajdi (grki, orjaši, stramoji), morske deklice (vile,

rusalke, sirena), zmaji, bogovi (Triglav (staroslovanski), Jalovec, Mangart), zlatorog. Antijunaki so zlodeji, čarovnice, okamnena bitja (velikani, ajdi, zmaji), kar knjigi da tehtne razsežnosti. Za tiste, ki jim zadoščajo uvodniki, bo dosti informacij, za tiste, ki želijo izvedeti več, so motivacija za nadaljnje raziskovanje. V knjigi so najpogostejše razlagalne ljudske pripovedke, o nastanku in/ali vzrokih nastanka gorovja, imen, jam, jezera, krajev, ribnika, ipd. V številnih ljudskih pripovedkah srečujemo ljudske junake, npr. Blagodej (Bohinj), Peter Klepec (Čaber), Kralj Matjaž (Peca), Martin Krpan (Vrh), Kekec (Prisank), Brkonja Čeljustnik (Škocjanske jame), Lucin in Smodlak (Ostrič), Jazon in Argonavti. Na osnovi analize pričujočih ljudskih pripovedk so vidni vplivi tako geografskega kot kulturnega okolja – germanskega, romanskega in slovanskega.

V uvodniku je avtorica knjige omenila, da načrt za knjigo temelji na njenem osebnem odnosu do narave, obenem pa se je zavedala, da je to premajhen motiv za družinski vodnik. Koncept knjige ne temelji na idealizaciji ali romantizaciji narave, kot v večini tovrstnih 'planinskih' priročnikov, in ga ne moremo označiti kot pogled nazaj, saj ni zasnovan na konceptu 19. st. in otrokovi domnevni navezanosti na naravo (pravzaprav na nostalgичnem pojmovanju odraslih). Avtorica je posodobila koncept pojmovanja narave in ga ustrezno, skladno, didaktično in estetsko privlačno zasnovala za mlade v 21. stoletju. Koncept temelji na sodobnem pojmovanju narave in pogledu naprej, čeprav upošteva ljudsko izročilo. To izročilo – izbor sedemdesetih slovenskih ljudskih pripovedk – temelji na slovenski tradiciji, zato so to pripovedke in ne pravljice. Pravljice, za razliko od pripovedk, imajo nedoločen čas in prostor dogajanja in so pravzaprav univerzalne. Pripovedke so literarnoteoretično pojmovane tako, da sta v njih prostor in/ali čas določena

– posredno (Peter Klepec, idr.) ali neposredno (Gorski vili v Ajdovski jami, idr.). Knjiga je monolitna sinteza stvarnega znanja in leposlovne literature, predvsem slovenskih ljudskih pravljič in pripovedk. Pripovedke vsebujejo prvine realnega kraja in/ali časa, kar je tudi bistvena značilnost te knjige.

Razlagalne pripovedke so v večini in odgovarjajo na vprašanja o načinu, okoliščinah in vzrokih nastanka (Kako so nastale Kamniške planine, Zakaj), zato so večinoma deskriptivne in temeljijo na t. i. nominalnem slogu, so torej opisne in ne narativne oz. ne temeljijo na verbalnem ali glagolskem slogu in dialogih in niso napisane v narativnem ali pripovednem sedanjiku. Pri podrobni analizi modela ljudskih pripovedk je primerna aplikacija teorije švicarskega folklorista Maxa Lüthija. Najpogostejši začetek oz. konec pričujočih ljudskih pripovedk je nedoločen (Nekoč sta ..., V davnem času ..., Nekoč je bil ...), delno določen (Zgodba pripoveduje, da je slavni grški junak Jazon s svojimi možmi odšel na drzen pohod po čarobno runo zlatokrilega ovna.; Pred davnimi davnimi časi je stal na Pohorju ličen gradič ...) in določen (Pasja ravan je gora v Poljanski dolini.). Konec ljudskih pripovedk je včasih kot v modelu ljudskih pravljič srečen (V njem so, kakor je bilo prerokovano, živeli v blagostanju on in njegovi potomci vse do devetega rodu.), včasih nesrečen (Ko je deklica slišala, da je umrl mlad vitez, je skočila čez grajsko obzidje v jezero in utonila. Tako sta se združila dekle in mladenič, kakor je napovedal povodni mož.). V slovenskih ljudskih pripovedkah v *Pravljičnih poteh Slovenije* sta čas in prostor pogosto nedoločena (Nekoč ..., Pred davnimi časi ..., Bil je v davnih časih ...; Nikjer ni bilo ..., V mnogih krajih ..., Na dnu tolmunca je imel stekleni grad ...), delno določena (Vrh Mrzlice ..., ljubljanski grad) in v celoti določena (V njem stoji oltar in njem se bere enkrat v letu, dne

24. maja, sveta maša ..., Pohajal je po Bohinju, v Soški in Vipavski dolini ...). Najpogostejši literarni liki so pravljlični (vila, škrat, zmaj ...), stvarni (kralj Matjaž), mitski (Jazon), legendarni (Kristus, sveti Peter), individualizirani (Brkonja Čeljustnik; Ana, Branka, Cirila). Temeljna osnova v modelu ljudskih pripovedk v knjigi je borba med dobrim in slabim, vendar ne v vseh besedilih. Zlo ni vedno kaznovano in dobro ni vedno nagrajeno (Nekaj listja je še vedno ostalo na hrastu in Hudobe niso prišle v nebesa.) ali pa je samo delno (Navihani pastirji pa so si oddahnili, saj so se izognili kazni.). Zlo je najpogosteje kaznovano, dobro nagrajeno, vendar to bolj izraža željo nižjega sloja ljudi, ki je verjel, verjame in bo verjel v pravljice. V bistvu gre tudi za ideološke učinke ljudskih pravljič in pripovedk, ki eternizirajo obstoječi – patriarhalni – socialni red: bogati – revni, močni – šibki, višji sloj (kralj) – nižji sloj. V številnih ljudskih pripovedkah je prisotna zgradba dvojnosti (Nekoč sta stala dva mladeniča ...), trojnosti (tri postelje, tri doline, trije vrhovi Triglava v Pravlji o velikanu), včasih je prisotno le stopnjevanje (devetkrat, sto ovac, tristo let). Najpogostejši čarobni predmeti in liki v izbranih ljudskih pripovedkah so tipični (oreh, piščal, vejica), 'tipično' slovenski (ajdovska deklica, čatež, povodni mož, rojenice, sojenice, zlatorog) in novi (industrializacija, hrup, smrdljivi plini). Jack Zipes meni, da ni izvirnih pravljič, da ni izvirnih tipičnih nacionalnih predmetov, da so le-ti medkulturno povezani in preoblikovani v skladu s kulturo. Eno-dimenzionalnost je bistvena značilnost modela ljudske pravljice in pripovedke, ker so dogodki postavljeni na raven čudeža. Nekatere pripovedke, avtorske, se oddaljujejo od modela ljudske pravljice in temeljijo na dvodimenzionalnosti (realni svet – fantastični svet – realni svet) ali vzpostavljajo avtorsko distanco z okvirno pripovedjo, ki je iz indoevropskih virov

(Pančatantra, Dekameron, Pentameron, Tisoč in ena noč, ipd.).

V slovenskih ljudskih pripovedkah v knjigi najdemo tudi potrditev sociološke teze ameriškega znanstvenika Jacka Zipesa, da tovrstna besedila služijo socializaciji ljudi in ohranjanju patriarhalnega reda. Zato so tudi prisotni stereotipi v zvezi z nadrejenimi (cesar, kapitan, kralj, maršal Marmont, mežnar, velikan, vikar) in podrejenimi (deček, deklica, delavec, drvar, kmet, mlinar, pastir, tovariši, sužnji, tkalec), moškimi in ženskami (Neko jutro je šla Metka prat na reko Krko, Kako je Velebaba šivala srajco). Podoba otroka izraža tudi položaj otroka kot pomanjšanega odraslega (Rada je posedela v senci in dostikrat jo je zmamil spanec; ni čudno, saj je cele noči prečula ob majhnem bratcu. Včasih ji je živina ušla s pašnika.). Možno bi bilo analizirati pripovedke tudi v skladu s teorijo ruskega strukturalista Vladimirja Proppa in njegove knjige *Morfologija pravljica*, vendar bi za njegovih 31 funkcij in 6 oz. 7 morfemov, potrebovali neskrajšane inačice besedila. Lahko pa najdemo tipične Proppove morfeme, npr. mitske ter resnične junake (Jazon, Martin Krpan, Peter Klepec), vrednote (bogastvo, mašne bukve, kraljestvo, mošnja cekinov, slovenski tolarji, slovenska šola, zaklad, zlato); nasprotnika (Brdavs, hudič, peklenščki, povodni mož, Turki, vrag, zlodej), pomočnika (Bog, klobčič, lipovo cvetje, orehova vejica, skrivnostna roža, svetnik, vile), pošiljatelja (oče, mati ...), sprejemnika (vile) in občasno tudi t. i. lažnega junaka (lažni mlinar). Nekatere izmed pripovedi so tipične vzgojne ali svarilne zgodbe; vzorec viktimizacije in maščevanja (po teoriji ameriške znanstvenice Marie Tatar) prepoznamo npr. v besedilih: Zlatorog, Skrivnost Bele žene v Mežakli, Okamnella grajska gospodična, idr.

Motivi v ljudskih pripovedkah temeljijo na ljudskih pravljičah, z razliko, da sta prostor in/ali čas v njih delno ali v

celoti določena. Motivi v ljudskih pravljicah so iz preteklosti, motivi v ljudskih pripovedkah so iz polpreteklosti ali zgodovinskega sveta. Liki in dogodki v njih so lahko nestvarni, mitični ali pravljичni, vendar so povezani s konkretnim geografskim in/ali socialnim okoljem (Cerkniško jezero, Strunjan, Triglav). Jezik v pravljicah in pripovedkah je poln stilemov oz. stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev, npr. nižje pogovoren (ratati), ekspresiven (skopulja), poln pomanjševalnic (bratec), dvojnih pomanjševalnic (pastirčička) in narečnih izrazov (ma, škol, valkanija). Nekatere pravljice in/ali pripovedke so poganskega (ajdovska deklica, rusalke, sojenice, sončni bog, velikani), druge krščanskega izvora (angel, bog, cerkev, hudič, sveta maša, oltar, zlodej). V nekaterih pravljicah in/ali pripovedkah je najpogostejši vzorec »home – away – home« in končni cilj dozorevanje glavne književne osebe ali literarnega lika v pravljici in/ali pripovedi, v kasnejših pravljicah in/ali pripovedkah je glavni cilj sociološki – postati bogat (Povodni mož v Krki). Besedila, ki temeljijo na modelu ljudske pravljice, imajo najpogosteje srečen konec in so optimistična, besedila, ki temeljijo na mitskem izročilu, najpogosteje nimajo srečnega konca in so pesimistična. V pravljичnih besedilih je čarobna pomoč zagotovljena, v pripovedkah ne. Urednica Irena Cerar Drašler je večino pravljичnih besedil priredila in povzela na osnovi izvirnega besedila. S tem se je lotila posega, s katerim se je približala mlademu naslovniku in hkrati oddaljila od izvirnika.

Ključni cilj ljudski pravljic je dozorevanje književne osebe v smislu doseganja integracije (Martin Krpan, Peter Klepec), v poznejših besedilih je glavni cilj postati bogat (Mlinar), postati kralj, poročiti se s kraljičino in dobiti pol kraljestva, kar govori o času nastanka teh besedil – fevdalizmu. Glavne književne osebe so patriarhalne, usmerjene na prepad

me revnimi in bogatimi, pametnimi in neumnimi, poštenimi in nepoštenimi. Morala in etika temeljita na patriarhalnem pogledu. Družinski izletniški vodnik »Pravljичne poti Slovenije« je izjemna stvarna in literarna knjiga oz. polliterarna, ki jo lahko uporabljajo doma in/ali v šoli, ustreza starosti mladih in odraslih uporabnikov, skladna je z znanstvenimi spoznanji literarne stroke, metodično didaktično oblikovana ter estetsko in vizualno vrhunska – s stvarnimi in literarnimi informacijami. Ob koncu bi omenila, da gre za pogumen, literarno in estetsko kakovosten poskus, za katerega upamo, da je le prvi del v seriji tovrstnih knjig.

Milena Mileva Blažič

STO IN ŠE VEČ NAJBOLJŠIH IZ ŠESTDESETIH LETNIKOV CICIBANA

Vse najboljše, Ciciban: sto in še več najboljših iz šestdesetih letnikov Cicibana. Izbrala in uredila Slavica Remškar, Mladinska knjiga Založba, 2005

Revija *Ciciban* je ena izmed najbolj kakovostnih revij za otroke z eno izmed najdaljših tradicij, ne le v Sloveniji, ampak tudi v svetu. Zasnova revije je nastala ob koncu druge svetovne vojne maja 1945, ko so se zbrali Josip Ribičič, Oskar Hudales, Albert Širok, Zorka Peršič, mladince Maja in Iztok ter Kristina Brenkova. Današnjemu bralcu si je težko predstavljati slabe okoliščine, v katerih je nastajala dobra revija za otroke. Daljnosežni cilj ustanoviteljev je bil, da učenci v prvem, drugem in tretjem razredu osnovne šole dobijo svoj list oziroma revijo, ki naj bi jo ustvarjali najboljši ustvarjalci. Vizija se je uresničila – v obdobju šestdesetih let je izšlo več kot šeststo števil in 40.000 strani. V reviji so objavljali takratni klad-